

**Inspirerende verbindingen
tussen
kunsteducatie & amateurkunst**

KUNSTFACTOR
SECTORINSTITUUT
AMATEURKUNST

• Inhoudsopgave

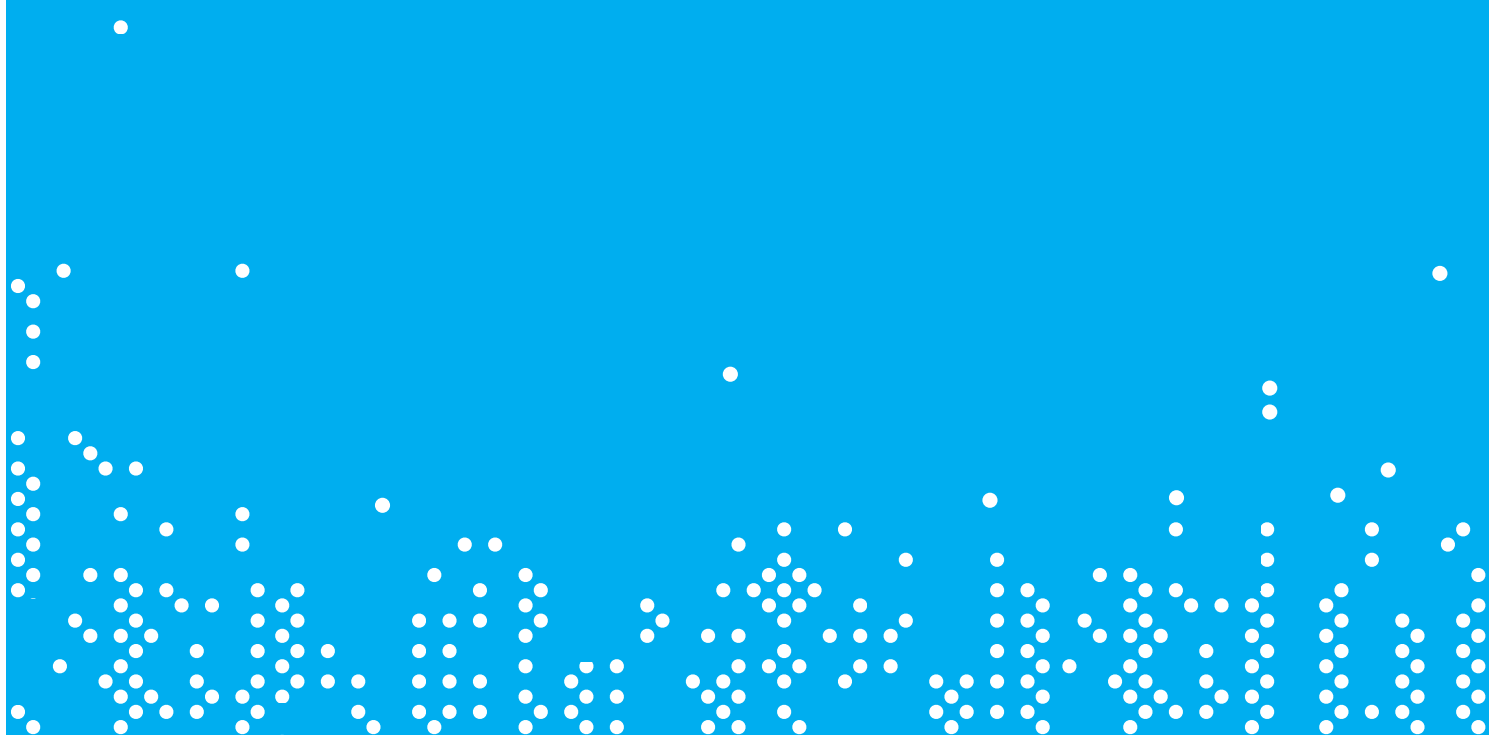
•	Voorwoord	3
•	Inleiding	4
	1 Onder de ogen van de meesters	5
	Museum van Bommel van Dam in Venlo	
	2 Fotografen stimuleren voetballers tot nieuwe blik	7
	De Stichting Beleven in Arnhem	
	3 Introdans verleidt senioren tot moderne dans	9
	Het Arnhemse dansgezelschap Introdans	
	4 Educatie op maat voor gospelkoren	11
	Dutch Gospel Art Institute in Amsterdam Zuidoost	
	5 Over foto's leren en discussiëren in gebarentaal	13
	Het Foam Fotografiemuseum in Amsterdam	
	6 Nieuw toneelrepertoire van en voor jongeren	15
	Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	
	Andere inspirerende voorbeelden	18
	Nawoord	20
	Colofon	22

• Voorwoord

Het huidige aanbod aan kunsteducatie is divers. Een deel ervan is te weinig tot stand gekomen vanuit de vraag van doelgroepen in de omgeving. Hierdoor wordt kunsteducatieaanbod soms niet afgenomen. Doelgroepen hebben vaak vragen met een specifiek karakter, waarvoor maatwerk vereist is. Veel aanbieders van kunsteducatie zoeken naar nieuwe manieren om aansluiting te verbeteren en om doelgroepen uit te breiden. Dit vormt een uitdaging voor centra voor de kunsten, particuliere kunsteducatieaanbieders, amateurkunstverenigingen, musea en andere maatschappelijke instellingen (zoals zorg en welzijn), om met elkaar in gesprek te komen. Steeds vaker ontstaan allerlei creatieve en effectieve verbindingen tussen kunsteducatie en amateurkunst. Die verbindingen zijn dikwijls voor beide partijen profijtelijk en inspirerend!

In deze publicatie wordt een aantal van die mooie voorbeelden beschreven. Kunstfactor wil zowel zelfstandige als geïnstitutionaliseerde aanbieders van kunsteducatie, beleidsmakers, maar ook het veld van de amateurkunst wijzen op de kansen die er liggen en wil handvatten bieden om elkaar te vinden. Laat u door deze uitgave gerust inspireren!

Tom de Rooij
directeur-bestuurder

• Inleiding

• Kunstfactor beschrijft in deze webpublicatie een aantal inspirerende voorbeelden van verbindingen tussen actieve kunstbeoefening en buitenschoolse kunsteducatie.

Omdat buitenschoolse kunsteducatie en actieve kunstbeoefening (in deze publicatie ook wel amateurkunst genoemd) in elkaars verlengde liggen, is het goed om vooraf duidelijk te maken waar Kunstfactor de grens trekt. Pas als er sprake is van een georganiseerd leerproces – in welke vorm dan ook – hanteren wij in deze publicatie de term ‘kunsteducatie’.

• Bijna de helft van de Nederlanders ouder dan 6 jaar doet in zijn of haar vrije tijd aan kunstbeoefening. Daarbij zoeken zij op uiteenlopende momenten en op verschillende wijze ondersteuning en scholing: door informatie te zoeken in een boek of op internet, door zich aan te sluiten bij een club, vereniging of online forum, en uiteraard door les te nemen.

Na veldverkenning voorafgaand aan deze publicatie, blijkt dat aanbieders van kunsteducatie zoals centra voor de kunsten, particuliere aanbieders en musea naar nieuwe mogelijkheden zoeken om zich te verbinden met amateurkunstenaars. Stuk voor stuk zien ze zich door bezuinigingen gedwongen hun aanbod te verbreden en waar mogelijk contacten te leggen en samen te werken met lokale (nieuwe) doelgroepen. Aan de andere kant voelen veel amateurkunstenaars zich niet altijd aangesproken door het bestaande educatieaanbod, dat onvoldoende aansluit bij hun specifieke leerwensen.

Waar moeten kunsteducatieaanbieders rekening mee houden om tot een succesvol aanbod voor amateurkunstenaars te komen? En hoe kunnen de vraag van actieve kunstbeoefenaars en het aanbod van kunsteducatieaanbieders op elkaar worden afgestemd?

Om antwoord op die vraag te krijgen, zocht en vond Kunstfactor inspirerende voorbeelden van verbindingen tussen amateurkunst en buitenschoolse kunsteducatie.

Bij de zoektocht hanteerde Kunstfactor de volgende criteria:

- 1 aanbod dat bijdraagt aan artistieke ontwikkeling,
- 2 voor nieuwe doelgroepen, zoals ouderen of mensen met een beperking,
- 3 vormen van facilitering waarmee betrokkenen tijd, geld of middelen konden besparen.

Deze publicatie beschrijft zes inspirerende verbindingen binnen de disciplines beeldende kunst, fotografie, dans, muziek en theater. Daarnaast noemen we voorbeelden van digitale initiatieven, gezien de grote impact van technologie op de kunsteducatie.

In het nawoord volgen aanbevelingen voor de totstandkoming van inspirerende verbindingen tussen de actieve kunstbeoefening en buitenschoolse kunsteducatie. Kunstfactor hoopt u met deze beschrijving van voorbeelden aan te zetten tot het waarmaken van uw idealen.

• Hoofdstuk 1

Onder de ogen van de meesters

• Wat is de meest inspirerende plek om te schilderen? Een museum voor beeldende kunst natuurlijk! In veel musea kunnen amateurkunstenaars echter hoogstens met een schetsboek en potlood terecht. Bij het Museum van Bommel van Dam in Venlo staan echter iedere drie maanden de ezels klaar in één van de museumzalen.

• Monique Romeijn is beeldend kunstenaar. Daarnaast geeft ze als kunstdocent les in het Kunstencentrum Venlo en in haar eigen educatiecentrum Valise. Bovendien is ze betrokken bij de educatieve projecten die Museum van Bommel van Dam rond de wisselende tentoonstellingen organiseert voor basis- en voortgezet onderwijs. Die museumlessen duren anderhalf uur en bestaan uit een rondleiding en een workshop, waarbij de scholieren zelf aan het werk gaan. De tentoonstelling die ze net gezien hebben, biedt daarbij inspiratie. 'Vaak geef ik een opdracht die een relatie heeft met de tentoonstelling', verklaart Monique.

Discussies

'Veel amateurschilders die ik in mijn atelier en bij het Kunstencentrum les geef, hebben behoefte aan meer diepgang', vertelt Monique. 'Die willen weten hoe kunstenaars tot hun werk zijn gekomen. Welke techniek, visie en filosofie een rol spelen. En ook waarom een werk de moeite waard is voor een museum.' Die terugkerende behoefte inspireerde Monique om ook voor amateurschilders museumlessen te organiseren.

In samenwerking met het Kunstencentrum Venlo - voor het administratieve deel - en Museum van Bommel van Dam - voor het praktische deel - heeft dat geleid tot een driemaandelijks workshop. Die frequentie houdt verband met de wisselende tentoonstellingen in Museum van Bommel van Dam.

Monique organiseert die workshops op zondagen van 11 tot 14 uur. 'We beginnen met een rondleiding over de wisselende tentoonstelling. Dat is geen eenrichtingsverhaal, want ik nodig de deelnemers nadrukkelijk uit om hun mening te geven, vragen te stellen en met elkaar te discussiëren.'

Doel is om de amateurkunstenaars actief te laten nadenken over wat ze zien en om ze hun ervaringen te laten uitwisselen. 'Door die discussie en door de achtergronden die ik vertel, leer ik de amateurkunstenaars anders te kijken.'

Aan het werk

In het tweede deel van de workshop gaan de amateurkunstenaars zelf aan het werk. Medewerkers van het museum verzorgen de logistiek en hebben tijdig tafels en ezels klaargezet. 'Meestal doen we dat in de zaal van de tentoonstelling', vertelt Monique. 'Wij vinden het heel belangrijk dat het geëxposeerde werk ter inspiratie in dezelfde ruimte hangt.' De opdrachten die Monique de amateurkunstenaars geeft, hebben altijd een relatie met het werk waarover ze hebben gediscussieerd. Dat tijdens het schilderwerk museumbezoekers kunnen meekijken, blijkt in de praktijk geen bezwaar, maar lokt juist positieve reacties uit en inspireert wellicht bezoekers ook.

Kunstbeoefenaars tijdens een masterclass van Frank van Hemert. Foto: Alan Roberts.

Succesfactoren

Volgens Monique vraagt de combinatie van informatieoverdracht en actief werken de nodige expertise van de kunstdocent. 'Ik denk dat het een belangrijk voordeel is als de docent ook actief kunstenaar is en kan overbrengen waarom bepaald materiaal is gebruikt. En wat daarbij de specifieke problemen zijn.' Verder is het belangrijk dat de workshopleider kunsthistorische kennis heeft. Ten slotte moet de docent in staat zijn om discussies uit te lokken, maar ook in goede banen te leiden. 'Discussies met amateurkunstenaars kunnen soms heftig zijn of juist stilvallen', aldus Monique. 'Daar moet je wel goed op kunnen inspelen.'

Niet onbelangrijk is natuurlijk de actieve medewerking van het museum. Dat stelt niet alleen een ruimte beschikbaar, maar zorgt ook voor het contact met de exposerende kunstenaar en het klaarzetten en opruimen van schildersezels en tafels met materiaal.

Volgens Monique kan het idee van museumlessen in combinatie met workshops voor amateurkunstenaars in veel andere musea worden toegepast. Maar ze erkent dat het schilderen op zaal om verzekeringstechnische redenen niet altijd kan. 'Gelukkig hebben veel musea een educatieve ruimte waarnaar zij kunnen uitwijken.'

• Hoofdstuk 2

Fotografen stimuleren voetballers tot nieuwe blik

- Waar of niet? Voetballers en hun supporters hebben niets met kunst. Amateurkunstenaars gaan in het weekend niet naar voetballen kijken. Thomas van Os geloofde niet zo in die stellingen. Sinds 2003 ontwikkelde hij met Stichting Beleven kunstprojecten rond voetbalverenigingen. Dit jaar sijpelt de amateurkunst via foto's een aantal voetbalkantines binnen.

De Stichting Beleven in Arnhem ontwikkelt onder meer activiteiten, programma's en kunstzinnige trajecten om nieuwe publieksgroepen te bereiken. De Stichting werkt nog zelfstandig, maar is bezig om met het Domein van Kunst en Cultuur in Arnhem te fuseren tot een nieuw centrum voor de kunsten: Kunstbedrijf Arnhem.

Na het theaterproject 'De Fan' en een dansproject, dat in de rust van voetbalwedstrijden werd uitgevoerd (zie het filmpje op www.beleven.org), verzonden Thomas van Os en zijn collega's een fotoproject rond de Topklasse, de hoogste klasse in het amateurvoetbal. 'Voor dat project koppelen we verschillende voetbalverenigingen aan fotodocenten van het lokale centrum voor de kunsten', legt Thomas uit. 'De docent nodigt een aantal eigen leerlingen uit, maar ook leden en supporters van de voetbalvereniging.'

Voor het gemengde klasje dat zo ontstaat, organiseert de fotodocent één of twee workshops over fotografie. Daarna gaan de amateurfotografen aan het werk om de vereniging in beeld te brengen. 'We vragen de fotografen nadrukkelijk om geen sportjournalistieke foto's te maken, maar de club op een andere manier in beeld te brengen.'

Kijken en selecteren

Een van de acht verenigingen in de Topklasse die aan het project meedoen, is De Treffers uit Groesbeek. Theo Jennissen, fotodocent bij De Lindenberg in het nabijgelegen Nijmegen, is enthousiast over het project. 'We brengen hiermee kunst en cultuur onder de aandacht van mensen door ze te verbinden met voetbal. Voor ons gaan daardoor deuren open.'

De deuren die voor Theo en zijn groepje amateurfotografen (acht gevorderde amateurs uit zijn cursussen, vier nieuwe amateurs van De Treffers) opengaan, zijn die van het sportcomplex waar De Treffers speelt. 'Ik heb ze uitgedaagd om vooral te kijken en te zoeken naar een eigen insteek', legt Theo uit. 'Wat kies je als de meest voor de hand liggende keuze - beelden van wedstrijden maken - niet mag? Dat doet een beroep op het wezen van de fotografie: opnieuw leren kijken en selecteren.'

De fotografen bezochten voor dit project tweemaal een wedstrijd van De Treffers, maar zwierven ook op andere momenten op en om het sportcomplex. 'Eén van de fotografen volgde zelfs een speler en portretteerde hem in zijn doordeweekse leven', vertelt Theo. Ook dat geeft een beeld van de vereniging. Een andere fotograaf richtte zich op de kleedkamers voor en na wedstrijden.

Tentoonstelling

Theo en de fotografen - zowel fotografen die eerder een cursus volgden, als 'amateur-fotografen' van de vereniging - bespraken de foto's gezamenlijk en maakten alvast een eerste selectie. Daarmee gaan ze nog verder aan het werk, want het project wordt pas in het najaar van 2011 afgesloten met een boek en een dubbeltentoonstelling. 'Een deel van de geselecteerde foto's hangen we in De Lindenberg in Nijmegen, een ander deel in het clubgebouw van De Treffers', vertelt Theo. Daardoor laten de fotografen honderden mensen die wellicht weinig ervaring hebben met kunst, met hun beelden kennismaken. Want in een weekend spelen tientallen elftallen van De Treffers hun wedstrijden en bezoeken net zo veel elftallen plus hun aanhang het terrein van De Treffers. Tijdens de tentoonstelling kunnen die voetballiefhebbers eigenlijk niet om de kunst heen. 'Het kan niet anders of dat zal mensen inspireren', merkt Thomas daarover op.

Succesfactoren

'Shoot' stimuleert fotografen om zich onder begeleiding bewust te richten op een specifiek onderwerp: een voetbalvereniging. Bewust vraagt het project ook leden van de betrokken verenigingen om mee te doen. Voor hen is de vereniging bekend terrein, maar ze worden uitgedaagd om dat bekende terrein eens met andere ogen te bekijken. Door de foto's tentoon te stellen, zowel in de kantine van de vereniging als in het betrokken centrum voor de kunsten, verbindt het project twee werelden met elkaar.

Hieperdepiep Hoeraaahhh! Foto: Peter Vlemmings.

- ## Hoofdstuk 3
- # Introdans verleidt senioren tot moderne dans

- Het Arnhemse dansgezelschap Introdans doet vanaf haar oprichting in 1971 veel aan educatie. Sinds 2009 dekt 'educatie' de lading niet meer. Introdans heeft het liever over 'interactie', omdat het gezelschap zich niet beperkt tot scholieren en studenten, maar activiteiten voor diverse doelgroepen ontwikkelt, onder andere voor 55+ers.

'Vijf jaar geleden deden we mee aan het project, waarbij professionals met amateurs samenwerkten', vertelt Adriaan Luteijn, choreograaf en artistiek manager bij Introdans Interactie. 'Wij bedachten dat het leuk zou zijn om zes van onze dansers duetten te laten uitvoeren met zes dames van boven de 75.' Op de auditie die Introdans hiervoor organiseerde, kwamen ruim honderd oudere dames af. 'Dat was ongehoord! Maar tegelijkertijd een belangrijk signaal', aldus Adriaan.

Oud gedanst

Drie jaar later had Introdans die positieve, incidentele ervaring met senioren omgezet in een structureel aanbod: het programma 'Jong geleerd, oud gedanst' voor 55+ers. 'Dat programma is een korte oriëntatiecursus van viermaal drie uur', vertelt Adriaan. Doel van het programma is een actieve kennismaking met moderne danskunst en de organisatie achter Introdans. De deelnemers volgen lezingen over de moderne dansgeschiedenis en voeren gesprekken met dansers en choreografen van Introdans. Adriaan: 'Maar we nodigen ze met onze "Senioren Attack" ook uit om op basis van opdrachten door ons gebouw te zwerven en alle facetten van ons bedrijf te leren kennen; van administratie en afdeling Publiciteit tot repetities en kleedkamers.' Voor de tweede helft van iedere sessie nodigen docenten van Introdans de deelnemers uit om zelf te dansen. 'Tijdens die les gaan we aan de slag met dansmateriaal uit de voorstelling die Introdans op dat moment speelt', legt Adriaan uit.

Na de eerste ervaringen en een grondige evaluatie besloot Introdans de opzet van 'Jong geleerd, oud gedanst' enigszins aan te passen. 'We hadden die senioren onderschat', bekent Adriaan. 'Ze zijn veel actiever dan we dachten, hebben uitgesproken meningen en willen uitgedaagd worden.' In tegenstelling tot jongeren - de doelgroep waarvoor Interactie veruit de meeste activiteiten organiseert - troffen de docenten tijdens de workshops voor ouderen een publiek dat niet meer opgevoed hoefde worden. 'De senioren waren leergierig en vonden het tempo van de eerste workshops te laag. Bovendien hadden we vereenvoudigingen op de stukken die we dansten te ver doorgevoerd.'

Frieda Veenman (midden): 'Dans heeft mijn leven in het jappenkamp verlicht'. Foto: Lilian de Rooij.

Geen marketing

Het mooie van de opzet van de workshops van Introdans is dat alle aspecten van kunst-educatie de revue passeren. Het programma is zowel receptief (door het bijwonen van repetities), reflectief (door de lezing en de gesprekken) als actief (door zelf te dansen). Dat wil overigens niet zeggen dat deze combinatie voor iedereen optimaal is. Introdans zag dat 55+'ers bepaald geen homogene groep vormen. De wensen en behoeften lopen sterk uiteen. 'Een deel van de senioren had helemaal geen behoefte aan lezingen en gesprekken met choreografen. Die kwamen vooral om te dansen', vertelt Adriaan. 'Daarom hebben we een tweede serie workshops ontwikkeld waarin alleen maar gedanst wordt.'

Opvallend is dat Introdans de workshops niet als marketinginstrument beschouwt. 'Wellicht trekken we door onze workshops meer bezoekers naar onze voorstellingen, maar dat is niet het doel', aldus Adriaan. 'Onze interactieprojecten hebben een puur artistiek-sociaal doel en zijn verankerd in de missie van Introdans. Daarom geven we ook regelmatig workshops voor senioren in wijkcentra. Daarmee vullen we een leemte voor mensen die niet zo makkelijk naar het theater gaan.'

Dat neemt niet weg dat de workshops die Introdans voor senioren en tal van andere doelgroepen organiseert, voor de organisatie zelf ook een belangrijke verrijking betekenen. 'Dansers leven in zekere zin geïsoleerd. Deze projecten houden ons in contact met de wereld', verklaart Adriaan. 'Persoonlijk vind ik bovendien de chemie die kan ontstaan erg interessant en inspirerend.'

Succesfactoren

Introdans kiest bewust voor interactie met 55+'ers en andere doelgroepen. Daarbij maakt de organisatie gebruik van de reputatie die Introdans heeft als internationaal opererend dansgezelschap. De inhoud van de vier sessies sluit steeds aan op choreografieën die bij Introdans in die periode op het programma staan.

• Hoofstuk 4

• Educatie op maat voor gospelkoren

Sinds 2004 organiseert ZO!-Cultuur in Amsterdam Zuidoost jaarlijks het Gospelfestival Amsterdam. Na een paar edities viel het voormalig artistiek leider Ellen Alvares op dat veel gospelkoren hun zangkwaliteit niet of nauwelijks verbeteren en hun repertoire weinig vernieuwen. Reden voor haar om het Dutch Gospel Art Institute op te richten, dat gospelkoren educatietrajecten op maat aanbiedt.

'Al bij de tweede editie van het jaarlijkse gospelfestival viel me op dat een aantal gospelkoren artistiek en inhoudelijk in een jaar nauwelijks vooruitgekomen waren', vertelt Ellen Alvares, artistiek leider van het Dutch Gospel Art Institute.

Uit gesprekken met vertegenwoordigers van de koren bleek dat verreweg de meeste koren alleen in de kerk zongen en weinig tot niets deden om zich te verbeteren. De koren die dat wel probeerden, deden dat vooral door middel van peer education.

Daarbij geeft een van de oudere gospelzangers of de koorleider op basis van zijn ervaringen aanwijzingen en tips. 'Uit de gesprekken bleek ook dat veel koorleden nauwelijks muziekonderwijs hebben genoten', vertelt Ellen. 'Driekwart van de leden van gospelkoren is van niet-westerse (voornamelijk Surinaamse, Antilliaanse of Afrikaanse) afkomst. Slechts enkelen zijn vroeger naar een muziekschool geweest.'

Culturele hobbel

De meeste gospelkoren zijn verbonden aan een kerk en ondersteunen daar de diensten. Er zijn echter ook koren die bij andere gelegenheden optreden. Vooral die koren hadden wel behoefte om zich te verbeteren. 'Maar ondanks die behoefte was er een culturele hobbel te overwinnen', legt Ellen uit. 'Vooral koren uit migrantengemeenschappen beseffen niet dat je vooruit kunt komen door een cursus of educatietraject te volgen. En dat je er dus zelf moeite voor moet doen. Daarnaast bereiken de reguliere muziekscholen deze doelgroepen niet of nauwelijks omdat het curriculum niet herkenbaar is en de methodiek niet aansluit bij deze doelgroep. Mede daardoor is de drempel naar muziekscholen of cursussen voor veel koorleden hoog.'

Ellen liet zich daardoor niet ontmoedigen. Zij was ervan overtuigd dat gerichte educatie de koren en de koorleden veel zou kunnen bieden. Daarom zocht ze contact met onder meer de Muziekschool Amsterdam en het Conservatorium van Amsterdam. Ook het Rotterdamse WMDC, dat een educatietraject voor brassbands ontwikkelde, bleek een nuttige informatiebron. Op basis daarvan en ondersteund door het Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Fonds Cultuurparticipatie organiseerde Ellen een pilot waaraan zes koren meededen. De ervaringen die ze daarmee opdeed, hebben geleid tot de oprichting van het Dutch Gospel Art Institute en tot een heel specifieke werkwijze.

Werkwijze

'Onze kracht is onze grondige voorbereiding op de cursusprogramma's die we op maat maken', vertelt Hanna van der Horst, muziekdocent en educatief medewerker van het Dutch Gospel Art Institute. 'Voor we met een koor in zee gaan, luisteren we naar ze. We beoordelen hun stemmen, maar ook hun presentatie en dictie. Bovendien hebben we uitvoerige gesprekken over hun doelen en verwachtingen.'

'We praten ook over de sfeer in het koor', vult Ellen aan. 'We bespreken eventuele spanningen en weerstanden, want die kunnen tijdens een cursussessie erg in de weg zitten. Heel belangrijk is dat we hun motivatie toetsen. Willen ze echt iets leren? Kunnen ze de discipline opbrengen?'

Alle informatie over een koor, inclusief de leerdoelen, leiden tot een programma op maat van 10 of 20 weken. Dat kan dus voor ieder koor weer anders zijn. Zo kunnen er ook voor ieder programma andere docenten bij betrokken zijn.

In 2010 volgden zes koren een traject van tien weken. Het Dutch Gospel Art Institute heeft jaarlijks ruimte voor twaalf trajecten. 'Veel koren hebben al laten weten belangstelling te hebben, maar kijken de kat nog uit de boom', vertelt Ellen. 'De financiering is voor veel koren nog een drempel. Ze moeten eraan wennen dat ze moeten betalen voor educatie.'

Toch is Ellen zo optimistisch dat ze al verder kijkt. 'We zijn bezig om ook trajecten voor jeugd koren te ontwikkelen.'

Succesfactor en kansen

Volgens Ellen en Hanna is het voortraject van een cursus cruciaal. 'Goed luisteren en kijken naar wat een koor al kan en goed inzicht krijgen in hun motivatie en de sfeer binnen een koor, zijn bepalend voor het succes van het leerprogramma dat we voor een koor maken', zeggen ze.

Het Dutch Gospel Art Institute is het enige in Nederland dat zich met gospelmuziek bezighoudt. Daardoor zou het snel een landelijke uitstraling kunnen krijgen. Een factor van belang is de persoonlijke betrokkenheid van Ellen Alvares; zij heeft veel ervaring in de culturele sector en staat bovendien bekend als een actief netwerkster.

Gospelkoor tijdens repetitie. Foto: Jean van Lingen.

- ## Hoofdstuk 5

Over foto's leren en discussiëren in gebarentaal

- Iedere eerste donderdag van de maand organiseert Foam Fotografiemuseum Amsterdam rondleidingen voor dove mensen. Een dove museumdocent geeft dan in gebarentaal uitleg over de tentoonstellingen. Op de website foam.org/foam-for-you publiceert Foam bovendien educatieve filmpjes over fotograferen voor dove mensen.

- 'We willen toegankelijk zijn voor iedereen', vertelt Marieke van Kemenade, medewerker educatie bij Foam. 'Als fotomuseum leken we wel toegankelijk voor dove mensen, maar dat waren we niet. Want veel dove mensen hebben moeite om Nederlands te lezen. Dat is immers slechts hun tweede taal. Gebarentaal is hun eerste taal.'

Een voor de hand liggende oplossing is het gebruik van een doventolk. Het nadeel daarvan is echter dat veel abstracte begrippen heel moeilijk begrijpelijk te vertalen zijn in gebarentaal. Daardoor gaat veel van de uitleg en informatie voor doven verloren.

Vanaf 2007 experimenteerde Foam met een alternatief: dove museumdocenten die dove bezoekers in hun eigen gebarentaal uitleg geven over de tentoonstellingen. Dat project, 'Foto's in Gebaren', is inmiddels afgesloten, maar omgezet in structureel aanbod. Iedere eerste donderdagavond van de maand organiseert Foam nu rondleidingen voor doven onder leiding van een dove museumdocent. De voertaal is dan ook gebarentaal.

'De rondleidingen zijn bij ons nooit eenrichtingsverkeer', vertelt Marieke. 'We dagen bezoekers uit om goed te kijken en te vertellen wat ze zien en hoe ze dat ervaren. Dat leidt soms tot interessante discussies over de foto's.' Juist bij dat soort discussies blijkt het belangrijk voor dove mensen om zonder tolk rechtstreeks met elkaar en met een dove docent te kunnen discussiëren.

Dove bezoeker geeft zijn eigen interpretatie bij een foto in Foam. Foto: Marleen van Kleinveld © Foam.

Voordat het project voor doven tot stand kwam, praatte Foam uitgebreid met experts, onder wie Anja Hiddinga, documentairemaakster en hoofdredactrice van het maandblad 'Woord en gebaar'. Ook ouders van dove kinderen werden geraadpleegd over hun behoeften.

Diezelfde bronnen gebruikt FOAM ook bij een tweede project waaraan het museum werkt. 'Met Foam for you bouwen we een online digitale leeromgeving over fotografie', legt Marieke uit. 'Een goede foto maak je nu eenmaal niet in een seconde. Je moet leren kijken. Er zijn wel een stuk of tien aspecten waarop je moet letten voor je afdrukt.' Over een aantal daarvan ontwikkelt Foam lesmateriaal en docentenhandleidingen.

Het museum richt zich met Foam for you op het regulier en bijzonder onderwijs en op jonge amateurfotografen. 'Maar we maken het lesmateriaal ook beschikbaar voor doven en slechthorenden', vertelt Marieke. 'Dat doen we door instructiefilmpjes in gebarentaal te maken. Daarin behandelen we belangrijke onderwerpen voor het maken van goede foto's, zoals het kader, je standpunt, het licht en de compositie. Bovendien maken we een filmpje in gebarentaal over onszelf.' Foam probeert hiermee de drempel voor doven verder te verlagen en hen te inspireren. Vanaf juni 2011 zijn de filmpjes op de website van Foam te bekijken.

Succesfactoren en winst

Bij het organiseren van activiteiten voor doven heeft Foam zich uitgebreid laten adviseren door experts. Daaruit bleek bovendien hoe groot de behoefte was aan meer cultureel aanbod voor doven en slechthorenden.

Door de aandacht voor doven en slechthorenden is de belangstelling voor het museum bij die doelgroep aanzienlijk gegroeid. Zo'n tweehonderd doven en slechthorenden volgen een digitaal lesprogramma in Nederlandse gebarentaal. 'We hebben door deze activiteiten bij doven, maar ook bij anderen, veel goodwill gekweekt. De goodwill blijkt uit het enthousiasme waarmee mensen uit de dovenwereld meewerken met onze projecten. Tolken, museumdocenten, leerlingen, docenten, dovenscholen en experts vinden het erg leuk om mee te denken, advies te geven en als klankbordgroepdeelnemer te fungeren. Door hun inbreng en feedback kunnen we de filmpjes en de communicatie gericht op dove en slechthorende bezoekers verbeteren', zegt Marieke. 'Bovendien heeft het veel bijzondere contacten en inspiratie opgeleverd.'

Ook winst is dat Foam andere musea inspireert. Vorig jaar organiseerde het Rijksmuseum een tentoonstelling met 17e-eeuwse winterlandschappen van de dove schilder Hendrick Avercamp. Reden te meer voor het Rijksmuseum om rond die tentoonstelling een lesprogramma voor dove kinderen te ontwikkelen.

• • Hoofdstuk 6

Nieuw toneelrepertoire van en voor jongeren

Schrijven voor toneel is in Nederland een miskende discipline. Dat geldt al helemaal voor het jeugdtheater. 'Er is onvoldoende toneelrepertoire beschikbaar dat prikkelend genoeg is voor de ontplooiing van jonge acteurs', zegt Theo Ham van Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland. Hij denkt dat goed oorspronkelijk repertoire de belangstelling van jongeren voor toneel kan aanwakkeren. Met NVVerse Bekken neemt hij het initiatief om tot dat repertoire te komen.

NVVerse Bekken is een veelomvattend project waarmee Theo Ham het jongerentoneel in Nederland een nieuwe impuls wil geven. Het project bestaat uit twee deelprojecten die echter nadrukkelijk met elkaar verbonden zijn: toneelspelen en schrijven van nieuw toneelrepertoire.

Theo richt zich met NVVerse Bekken op jongeren met ervaring bij een jeugdtheaterschool. 'Veel van die jongeren zijn nog onzeker of ze zullen kiezen voor een kunstvakopleiding', verklaart hij. 'Ik wil ze aan het eind van hun "theaterschool-loopbaan" nog een extra mogelijkheid bieden om zich verder te ontwikkelen.' Wat Theo voor ogen heeft, is een broedplaats voor jong talent. Nadrukkelijk betreft hij dan ook alle jeugdtheaterscholen in Nederland bij zijn plan. Die samenwerking moet leiden tot een Nationaal Jongeren Theater Gezelschap met toptalenten dat nieuw toneelrepertoire gaat spelen.

Parallel daaraan loopt het traject waarmee Theo het schrijven voor jeugdtheater wil stimuleren. Zijn inspiratie daarvoor komt uit Engeland, waar het National Theatre ieder jaar tien schrijvers de opdracht geeft om nieuwe stukken voor jongeren te schrijven. 'Alle scholen krijgen die stukken toegestuurd en spelen die ook', vertelt Theo. 'Het is in Engeland een levende traditie om stukken te schrijven over actuele thema's, die aansluiten bij de belevingswereld van jongeren.'

Zover zijn we in Nederland nog niet: 'We hebben meer dan honderd jeugdtheaterscholen, maar nog geen repertoire voor jongeren'. NVVerse Bekken wil daar gestructureerd verandering in aanbrengen. Theo wil een voedingsbodem creëren waarop nieuw repertoire kan groeien dat echt op jongeren is gericht en dat bij voorkeur uit de jongeren zelf komt. Voor het ontwikkelen van oorspronkelijke jongerentheatrestukken heeft NVVerse Bekken dan ook voor een gefaseerde aanpak gekozen.

Young state of the union. Fotografie: Hans Verlaet

Gefaseerde aanpak

Voor die eerste fase, tevens het startsein van project NVVerse Bekken, schreef toneelschrijfster Gijsje Kooter in opdracht van Kunstfactor vijftien korte stukken over en voor jongeren. Rond die stukken organiseerde NVVerse Bekken in Gouda het festival De wereld is ondertiteld. Daar werden de stukken gepresenteerd in de vorm van lezingen en voorstellingen door verschillende theaterscholen. Dat laatste is essentieel voor NVVerse Bekken. 'We willen nieuwe teksten beschikbaar stellen aan anderen: jeugdtheaterscholen, centra voor de kunsten, scholen', zegt Theo. 'Uitgeverij Theaterboek geeft de teksten uit.'

In de zomer van 2011 organiseerde NVVerse Bekken een Summer School. In de zomervakantie konden getalenteerde en gemotiveerde jongeren een intensieve week lang theaterworkshops volgen op het gebied van onder meer dans, improvisatie en tekstanalyse.

Voor fase twee leunt NVVerse Bekken op de rijke Engelse jeugdtoneeltraditie. 'Ik wil voor het tweede festival in juni 2012 vijf Engelse stukken voor jeugdtoneel laten vertalen', vertelt Theo. 'Die gaan we in 2012 presenteren en ook weer beschikbaar stellen aan anderen.'

Parallel aan fase twee gaat NVVerse Bekken eind 2011 een driedaagse workshop Toneelschrijven voor en door jongeren organiseren. Daarvoor nodigt Theo een ervaren toneelschrijver uit Engeland uit. Die workshop betekent de start van een intensieve cursus toneelschrijven voor jongeren gedurende de eerste maanden van 2012.

Uiteindelijk komen de lijnen van NVVerse Bekken - spelen én schrijven van oorspronkelijk repertoire voor en door jongeren - in 2013 samen. Dan hoopt Theo een Nationaal Jongeren Theater Gezelschap te presenteren met jong topacteertalent in wisselende samenstelling dat door jongeren geschreven stukken gaat spelen.

Succesfactoren

Hoewel het nog te vroeg is om van succes te kunnen spreken, lijken alle factoren aanwezig om NVVerse Bekken tot een inspirerende artistieke ontwikkeling te maken. Sterk uitgangspunt van het project is het landelijke bereik, onder andere door de samenwerking aan te gaan met andere jeugdtheaterscholen. Het project vindt zijn oorsprong weliswaar bij het Jeugdtheaterhuis in Gouda, maar richt zich nadrukkelijk op het hele Nederlandse jongerentheater, zowel wat betreft acteren als op het gebied van schrijven.

• **Andere inspirerende voorbeelden**

Naast de zes beschreven inspirerende voorbeelden van de verbinding tussen kunsteducatie en amateurkunst, noemen we hierna kort nog een aantal aansprekende voorbeelden.

• **Maatwerk voor amateurgroepen**

De Brabantse centra voor de kunsten bieden Noord-Brabantse amateurkunstgroepen coaching en cursussen op maat tegen gereduceerd tarief. De centra hebben daartoe zogenaamde Cursus & Coaching VOUCHERS uitgegeven. Met deze tegoedbonnen kunnen amateurkunstenaars bij één van de 26 centra voor de kunsten ondersteuning inkopen. Inspirerend aan deze aanpak is dat dit centra voor de kunsten uitdaagt om naast het reguliere aanbod ook vraaggericht maatwerk te leveren.

Voor meer informatie: www.nieuweveste.nl/index.php/maatwerk/amateurkunst/category/vouchrs_kunstbalie

• **Beeldhouwen op de tast**

Beeldende kunst is niet alleen voor zienden. Beelden en sculpturen hebben immers juist ook tactiele eigenschappen die uitnodigen om te voelen. Gerard van Lishout weet dat uit eigen ervaring. Vanaf zijn geboorte is zijn zicht beperkt; sinds 1996 is hij zelfs geheel blind. Dat weerhoudt hem er niet van om van steen, brons, tropisch hout en chamotte kleibeelden te maken. Gerard van Lishout geeft workshops voor kinderen met een visuele beperking. Vermeldenswaard is dat hij de helft van de kosten doneert aan een blindenschool in Benin.

Voor meer informatie: www.beeldhouwenopdetast.nl

• **Art Mobile - kunsteducatie aan huis**

Art-Mobile is gespecialiseerd in het op maat verstrekken van kunsteducatie voor mensen die langdurig ziek zijn, mensen met autisme, syndroom van Down, visuele en/of auditieve beperking, dementie en lichamelijke beperking. Voor hen is de mogelijkheid gecreëerd muziek-, dans- en beeldende-kunstdocenten aan huis te laten komen. Art-Mobile adviseert ook centra voor de kunsten over het opzetten en organiseren van lessen voor mensen met een beperking.

Voor meer informatie: www.art-mobile.nl

• **ROOTS & ROUTES**

ROOTS & ROUTES is een internationaal platform voor talentontwikkeling in de podiumkunsten. Mede door het unieke internationale samenwerkingsverband tussen 12 Europese landen ontstaan er allianties op lokaal, nationaal en internationaal niveau met culturele instellingen, podia, media-instituten, kunstvakopleidingen, artiesten en andere organisaties die betrokken zijn bij talentontwikkeling. Talenten worden gecoacht door professionals en elkaar, onder andere tijdens de R&R Summer School. Tevens online community. Hot binnen de jongeren-scene!

Voor meer informatie: www.rootsnroutes.eu

Online voorbeelden kunsteducatie

Ook het online aanbod mag in deze publicatie natuurlijk niet ontbreken. Talloze websites en YouTube-films bieden online cursussen en lessen in uiteenlopende disciplines. Alleen op het gebied van theater is het online aanbod schaars. We noemen hier een aantal online platforms met verschillende functies binnen één site.

Online fotografie leren

Een monsterverbond van het Nederlands Fotomuseum, Spaarnestad Photo Archief, Huis Marseille, de docentenopleiding Beeldende Kunst van de Willem de Kooning Academie, het Rotterdamse Thorbecke College, FOTODOK en Fotomuseum Antwerpen werkt aan een online platform voor gratis fotografieonderwijs in Nederland en Vlaanderen. De lesstof wordt op www.fotoleren.nl/leerling-student/leering-startpagina gratis beschikbaar gesteld.

Voor meer informatie: www.fotoleren.nl

Flickr

Flickr is innovatieve online fotografie-educatie, in de vorm van peer education. Er zijn namelijk 10 miljoen actieve groepen in de online conversatie. Deelnemers leren van en bloggen met mogelijk 60 miljoen andere fotografen en delen hun eigen kunst en verhaal door foto's in online galeries te plaatsen. Daarnaast hebben deelnemers toegang tot een selectie van de mooiste foto's.

Voor meer informatie: www.flickr.com

Andere online educatieplatforms

www.mindnote.nl (muziekeducatie)

<http://escapefromillustrationisland.com> (educatie voor illustrators)

<http://online.academyart.edu/innovative-learning/>

(kunstacademie online - 90 landen)

<http://kunsteducatie2011.wordpress.com/2011/03/05/education-3-0/>

(nieuwe media en kunsteducatie/Kunstbalie)

www.boekschrijven.nl (schrijven)

www.zoom.nl

• Nawoord

• De zes uitgewerkte praktijkvoorbeelden plus de extra voorbeelden bewijzen dat er tal van mogelijkheden zijn om nieuw aanbod te creëren en tot verbindingen te komen tussen actieve kunstbeoefening en buitenschoolse kunsteducatie.

• Interessant is het om te bekijken hoe aanbieders van kunsteducatie tot hun aanbod zijn gekomen en hoe zij hun aanbod afstemden op de vraag van (potentiële) amateurkunstenaars. We zetten een aantal opvallende bevindingen op een rij.

Persoonlijke gedrevenheid

Wat opvalt is dat veel inspirerende verbindingen het resultaat zijn van het initiatief van een enkele, gedreven aanjager. Die persoonlijke drive en de wil om er wat van te maken en gaandeweg niet op te geven, blijken belangrijke succesfactoren.

Nieuwe doelgroepen

Bij een aantal succesvolle inspirerende verbindingen blijken organisatoren zeer betrokken bij de doelgroep die zij kozen. Vaak gaat het om doelgroepen waarvoor weinig ander kunstaanbod bestaat. Daarmee hebben deze projecten ook een sociaal-maatschappelijke component.

Ten aanzien van doelgroepen zijn twee stromingen te onderscheiden. Het ligt voor de hand om bestaand aanbod aan te passen voor nieuwe doelgroepen. FOAM doet dat door bestaand aanbod doeltreffend aan te passen voor doven. Introdans doet hetzelfde met 55+’ers. In beide gevallen was er al een aanbod, maar kregen de instellingen zicht op een bijzondere, nieuwe doelgroep.

Moeilijker, en daarom bijzonder, is het om van de grond af aan iets op te bouwen voor een bijzondere doelgroep. Dat deed het Gospel Art Institute. Hoewel er genoeg muziekscholen en particuliere zangpedagogen zijn, bestond er geen gespecialiseerd aanbod voor gospelkoren. Ellen Alvares peilde de behoefte daaraan, kreeg voldoende positieve reacties en is gewoon begonnen. Cruciaal is dat zij een lessenreeks aanbiedt die samen met het betreffende koor is samengesteld. Maatwerk dus!

Lokale samenwerking

Instituten als musea en kunstcentra kunnen een prachtige bedding vormen voor een goed initiatief. Als dat initiatief aansluit bij de oorspronkelijke doelstelling en missie, zijn ze graag bereid zich flexibel en faciliterend op te stellen.

Inspirerende verbindingen kunnen voor die instellingen een wervend effect hebben. Een voorbeeld daarvan is Museum van Bommel van Dam. Door de workshops komen museumbezoekers op het idee aan kunst te gaan doen en raken kunstbeoefenaars in het museum geïnspireerd door de omgeving.

Zo’n wervend effect is ook op andere manieren haalbaar. Neem het project Shoot.

Dat zet ervaren amateurfotografen met leden van voetbalverenigingen bij elkaar.

Onder leiding van een lokale fotodocent brengen zij een vereniging in beeld. Shoot daagt centra voor de kunsten uit om met hun aanbod - fotoworkshops - naar buiten te treden en dat letterlijk ‘thuis’ te brengen bij een andere doelgroep: leden van een voetbalvereniging. Lokale samenwerking brengt meer leden, meer maatwerk en bereikt nieuwe doelgroepen.

Kort maar krachtig

Een aantal inspirerende verbindingen betreft korte educatieve trajecten. De behoefte aan dergelijke korte (series van) workshops neemt eerder toe dan af. Dat past bij de maatschappelijke 'zaptrend'. Korte trajecten bieden aanbieders de optimale flexibiliteit om zich aan te passen aan veranderende behoeften van amateurkunstenaars.

Zomeraanbod

In juni 2010 schreef Kaap Kunst (nu: Kunst Kraak), het magazine van Kunstfactor, over zomercursussen bij centra voor de kunsten. Veel centra voor de kunsten sluiten hun deuren tijdens (school)vakanties, slechts weinig centra hebben een vakantie-programma. Toch ligt hier een hele markt open, vooral voor scholieren en studenten. In die periode kunnen de centra met korte, intensieve, vernieuwende cursussen oude en nieuwe doelgroepen bereiken. CREA, het cultureel studentencentrum van de UvA in Amsterdam, biedt in de zomermaanden zeven weken lang intensieve cursussen van een week: ook voor niet-studenten!

Ook De Dutch Don't Dance Division te Den Haag, SKVR te Rotterdam en een groeiend aantal andere (particuliere) instellingen bieden zomercursussen aan.

In de beschreven inspirerende verbindingen zijn er ook twee. NVVerse Bekken organiseerde in de zomer een week lang theaterworkshops voor getalenteerde en gemotiveerde jongeren. ROOTS & ROUTES doet iets vergelijkbaars met zijn Summer School.

Aandachtspunt: online educatie

Kunstbeoefenaars weten elkaar overal ter wereld te vinden op online platforms om hun kennis te delen en ervaringen uit te wisselen. Belangstellenden hoeven de expertise niet lokaal te halen, het kost weinig moeite om met elkaar in contact te komen; denk hierbij aan een Groninger die met een Japanse cursist blogt die al eerder aan online fotografie heeft gedaan. Bij het ontwikkelen van innovatief aanbod voor amateurkunstenaars kunnen online platforms inspiratiebronnen of hulpmiddelen zijn. Peer education en do it yourself zijn kenmerkende werkwijzen. Voor online participanten is het de vraag of ze niet ondanks die online contacten behoefte hebben aan persoonlijker offline contact. Dat roept de vraag op welke rol kunstdocenten in centra en instellingen voor online platforms kunnen spelen. Het betekent voor hen in ieder geval een uitdaging om tot een passende rol te komen. Het gebruik van ICT zou nog meer geïntegreerd kunnen worden in het bestaande educatieaanbod van instellingen. Online platforms en community's bieden immers een optimale manier om met mensen in contact te komen en kennis over te brengen.

Ten slotte

Kunstfactor hoopt dat de voorbeelden in deze publicatie inspirerend zijn voor wie nieuw aanbod wil creëren en andere doelgroepen wil bedienen. Onderzoek in ieder geval goed wat de behoeften van een bepaalde doelgroep zijn en zorg voor een goede voorbereiding. Werk samen met lokale partners. Eigen kracht, creativiteit en het ontwikkelen van aanbod op maat zijn de sleutelwoorden.

- **Colofon**

Auteur: Roel Mazure

Werkgroep Kunstfactor: Rozemarijn Schouwenaar (eindredactie), Marieke Hagemans, Hans Noyens, David Tonnaer

Tekstcorrectie: Tekst I Support, Amsterdam

Vormgeving: Ontwerpbureau Taluut, Utrecht

Met dank aan

Alle organisaties en contactpersonen die zijn geïnterviewd,
Jeroen Marcelis, directeur Roots & Routes.

© **Kunstfactor Utrecht, november 2011**

Inspirerende verbindingen tussen kunsteducatie en amateurkunst is een uitgave van Kunstfactor, sectorinstituut amateurkunst. Tenzij anders overeengekomen, geeft Kunstfactor u als lezer toestemming deze uitgave voor eigen gebruik te downloaden en af te drukken. Het is niet toegestaan om inhoudelijk, tekstueel of anderszins wijzigingen aan te brengen. Bij citeren is bronvermelding verplicht. Overdracht aan derden van het gebruiksrecht is uitgesloten. Het gebruiksrecht geldt niet voor commerciële doeleinden. De overdracht van de rechten van intellectueel eigendom, waaronder het auteursrecht, rustend op de door Kunstfactor opgestelde of ontworpen werken zijn bij het gebruiksrecht niet inbegrepen.

Kunstfactor is het landelijk sectorinstituut amateurkunst. Als sectorinstituut zijn wij gesprekspartner voor overheden, beleidsmakers en opinievormers en stimuleren we het debat over de amateurkunst. We adviseren, informeren, onderzoeken, initiëren en inspireren. We leggen verbindingen binnen en buiten de sector amateurkunst, nationaal en internationaal.

KUNSTFACTOR
SECTORINSTITUUT
AMATEURKUNST

Kromme Nieuwegracht 66

Postbus 452

3500 AL Utrecht

T +31 (0)30 711 51 00

www.kunstfactor.nl

info@kunstfactor.nl